

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Андрійченко Юлія Валеріївна

УДК: 811.134.2'42'272:276.3

**ДИНАМІКА ГЕНДЕРНИХ ЗМІН В
ІСПАНОМОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ**

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук

Київ –2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі романської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор
КОРБОЗЕРОВА Ніна Миколаївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри романської філології
Інституту філології.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПОМІРКО Роман Семенович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри французької філології
факультету іноземних мов;

доктор філологічних наук, професор
ПОПОВИЧ Михайло Михайлович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри романської філології та
перекладу;

доктор філологічних наук, професор
АЛЕКСЄЄВ Анатолій Якович,
Дніпровський національний гірничий
університет, професор кафедри перекладу.

Захист відбудеться «23» листопада 2017 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12).

Автореферат розісланий «23» жовтня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11

к. філол. н. Клименко Л. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасній лінгвістиці інтенсивно розвивається нова дослідницька парадигма, яка спирається на принцип антропоцентризму у вивченні мовних явищ. Важливого значення набувають індивідуальні характеристики мовної особистості. До однієї з найважливіших із них належить гендер, який визначає соціальну, культурну та когнітивну орієнтацію індивіда у світі. Гендерні дослідження в мовознавстві з'явилися нещодавно, у 70–80-і роки минулого століття. На сьогоднішній день можна стверджувати про становлення гендерної лінгвістики. Її методологічне та теоретичне підґрунтя формується в працях вітчизняних та закордонних науковців: Е. М. Болтенко, О. І. Горошко, О. С. Гриценко, А. В. Кириліної, І. В. Коноваленко, Г. Є. Крейдліна, М. С. Копанєвої, А. П. Мартинюк, В. Б. Поповської, М. Бенгочеа, С. Монсиваїс, Х. С. Морено Кабрера, М. А. Калеро Фернандес, Р. Лакофф, М. Ривера Гарретас, Л. А. Рудман, Е. Уррутіа, С. Хоффман та ін.

Завдяки потужному розвитку феміністського руху і, як слідством того, появою гендерних студій, увага дослідників при вивченні уявлень про чоловіків і жінок, що склалися в мові сфокусувалась на відтворенні фемінності та маскулітності в мові.

Дослідження дискурсивних практик чоловіків і жінок дає уявлення про гендерні мовні стереотипи та стереотипи мовленнєвої поведінки, що склалися. Вивчення взаємодії мови та статі було викликано актуальною необхідністю вивчення нових тенденцій у розвитку мови, що виникли під впливом змін, які відбулися в соціальному, культурному житті людини в суспільстві та під впливом різних культур.

Актуальність цієї роботи визначається її належністю до одного із перспективних напрямків андроорієнтованого дослідження мови лінгвістичної гендерології і пов'язана з необхідністю теоретичного обґрунтування певної низки проблем, які, незважаючи на інтенсивний розвиток гендерних студій, не мають достатнього висвітлення. Це, перш за все, недостатня розробка методологічних питань, які пов'язані з роллю мови як засобу конструювання гендеру, та втілення лінгвістичних теорій і методів у вивченні цього процесу. Аналіз стану гендерних студій у сучасному українському мовознавстві виразно демонструє, що лише незначну кількість робіт присвячено дослідженням гендерної проблематики в мові (О. Л. Бессонова, Т. В. Братусь, А. В. Мартинюк, Ю. П. Маслова, О. О. Ромазан). Частіше за все вони являють собою порівняльний аналіз одного певного концепту на підґрунті двох мов. Процеси конструювання гендеру, зазвичай, вивчаються з огляду на номінативні ресурси мови; роль семіотичних засобів і глибинних (структурних) механізмів мови та дискурсу враховується меншою мірою.

Таким чином, незважаючи на пильну увагу дослідників до проблеми гендерних відносин у мовному просторі, які зумовлені кроскультурною взаємодією, необхідність систематизації гендерних змін, що відбулися в іспаномовних картинах світу є очевидною. Звертання до лексичного фонду іспанської мови дозволяє

визначити як ціннісні гендерні пріоритети нації у цілому, так і настанови окремих соціальних груп.

Загальний контекст гендерних досліджень підкреслює актуальність цієї роботи, крім того, можливістю подальшого розвитку поняття *мовна картина світу*, що спостерігається в художньому, національно-культурному, соціальному, лінгвоемоційному та інших проявах. Такий стан справ зумовлено інтересом до аналізу сучасних іспаномовних мовних картин світу з урахуванням гендерного чинника.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідницької теми Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самотність» (№ 11 БФ 044-01; наказ ректора № 02–32 від 03.01.2011 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 24.01.2011 р.).

Метою дослідження є подальша розробка теоретичних засад для моделювання процесів мовного конструювання гендеру з позицій когнітивного, прагматичного та стилістичного підходів і застосування розроблених теоретичних принципів до вивчення взаємодії мови та гендеру в іспаномовних картинах світу. Також мета роботи полягає у комплексному описі теоретичних моделей вивчення гендерних аспектів іспанської мови і комунікації, яке включає в себе аналіз сучасних наукових поглядів на онтологію статі, систематизацію і опис еволюції методологічної бази і понятійного апарату в лінгвістиці; питання про розмежування ідеологізованого (феміністського) і наукового підходів до лінгвістичного вивчення гендера в мові; встановленні динаміки розвитку уявлень про чоловіка і жінку в іспаномовній картині світу.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Описати сучасні наукові підходи до поняття *гендер* та особливостей іспаномовних картин світу, розглянути ступінь та особливості впливу категорії *гендер* на мовну діяльність індивіда.

2. Схарактеризувати основні риси і зміни, що відбулися в іспаномовних картинах світу та вивчити роль гендерного чинника в процесі стереотипізації.

3. На матеріалі лексичного складу сучасної іспанської мови виявити найпоширеніші та найстійкіші гендерні стереотипи, насамперед, дискримінаційного характеру по відношенню до жінки і відстежити їхні зміни, які відбулися в сучасних іспаномовних картинах світу.

4. Дослідити і виокремити домінуючі образи маскуліності і фемінності в іспаномовних картинах світу.

6. Уточнити набір чинників позамовної зумовленості формування образу жінки та образу чоловіка як гендерних стереотипів в іспаномовних картинах світу.

Завдяння даного дослідження вплинули на вибір його методів і прийомів.

Методи дослідження, які використовуються у роботі: гіпотетико-дедуктивний метод є основним загальнонауковим методом даного дослідження;

історико-етимологічний аналіз, описовий метод, метод аналізу словникових дифініцій, гендерний і концептуальний аналіз, метод синхронного і діахронного аналізу, методи співставлення різних культурних кодів, лінгвокультурологічний аналіз, методи кількісного аналізу. Крім того, використовувався метод визначення культурної конотації фразеологічних одиниць (В.М.Телія).

Об'єктом дослідження є сукупність уявлень про фемінність і маскуліність в іспаномовних картинах світу, яка відображається в мовленнєвій дійсності і зазнають суттєвих змін в сучасній іспанській мові. Дослідження найменувань осіб за біологічною статтю і професіями, питання співвідношення статі і граматичного роду також знаходиться в центрі уваги дослідження.

Предметом дослідження є гендерно маркована лексика: гендерні стереотипи, які реалізовані в мові, гендерно марковані метафоричні одиниці з гендерним компонентом як основні функціональні одиниці гендерної мовної картини світу, які вилучено методом суцільної вибірки з лексичного складу іспанської мови.

Матеріалом дослідження послуговувало понад 5 000 лексичних одиниць із лексичного складу публіцистичних текстів видань Іспанії, Мексики, Чілі і Аргентини сучасною іспанською мовою за період 1967-2017 років, фразеологічний фонд іспанської мови, численний корпус іспаномовних прислів'їв і приказок, які відтворюють в комунікації гендерні образи.

Загальнотеоретичну основу дисертації склали теорія концептів (В.І. Карасик, О.С. Кубрякова, Ю.С. Степанов, І.А. Стернін); когнітивний (Д.О. Добровольський, Ю.М. Караулов;) і лінгвокультурологічний підходи у фразеології (В.А. Маслова, В.М. Телія). В роботі також розглядаються ідеї постмодернізму як філософсько-методологічної основи гендерних досліджень в лінгвістиці (Б. Андерсон, Р. Барт, Ж. Дерріда, Ж.Ф.Ліотар, М. Фуко), а також принцип соціального конструкціонізму (П. Бергер, Т. Лукман).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому обґрунтований опис біологічної статі як культурного феномена; здійснено аналіз лексичного складу іспанської мови, який обґрунтовує висновок про значне зменшення в ній андроцентризму. Досліджено специфіку гендерної мовної картини світу з урахуванням універсальних і етнокультурних стереотипів, які притаманні іспаномовним країнам, здійснено аналіз її функціональних одиниць і структурних підтипів. В роботі також уперше виявлено особливе значення гендерних стереотипів для узагальнення уявлень про чоловіка і жінку, які відіграють важливу роль як в історії розвитку мовної картини світу, так і в становленні мовної свідомості людини.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що воно пов'язане з багатоаспектністю дослідження, і також із особливим усвідомленням поняття *гендерний стереотип*, з описом його структури і засобів репрезентацій в лексичній системі іспанської мови. Запропонований в роботі підхід продовжує розвиток цілої низки теорій, положень і підходів, таких як: теорії гендерних досліджень, зокрема, теорії гендерної лінгвістики, концепції мовної картини світу, пов'язаної із можливостями диференціації поняття *картина світу* на складові залежно від

предметної галузі, у межах якої це поняття актуалізується (гендерна картина світу); психоаналітичної теорії, що дозволяє побачити витoki та перспективи подолання гендерних стереотипів; когнітивного підходу, спрямованого на з'ясування специфіки обраного об'єкта дослідження. У дисертаційному дослідженні продемонстровано методологію лінгвістичної експлікації гендерних стереотипів на матеріалі іспанської мови.

Практичне значення результатів дослідження полягає в отриманні нових даних про гендерні аспекти мови і комунікації, маніфестації в мові гендерних стереотипі. Отримані результати можуть бути використаним в спецкурсах з лексикології, культурології та лінгвокультурології, в гендерних дослідженнях, при написанні магістерських робіт.

Достовірність висновків дослідження забезпечується застосуванням комплексної методики дослідження і опрацюванням великого обсягу теоретичного матеріалу з даної проблематики, глибиною і багатоаспектністю проведеного аналізу, а також репрезентативним матеріалом дослідження (аналіз словникових дефініцій, дослідження масової комунікації, пареміології, ономастики, ненормативної лексики).

Положення, що виносяться на захист:

1. Гендер є соціальним конструктом, результатом впливу на людину різноманітних соціальних інструментів. Ієрархія мужності і жіночності як цінностей впливає на ієрархію соціальних суб'єктів (як окремих індивідів, так і цілих культур), маркування яких, як фемінних, так і маскуліних, містить в собі нав'язування їм відповідних стереотипованих якостей. Гендерні стереотипи становлять частину гендерних соціальних установок – стійких уявлень про той чи той соціальний об'єкт, про чоловіків і жінок, про їхній статус і ролі. Гендерні стереотипи розрізняються відповідно від належності людей до різних типів культур.

2. Гендерні стереотипи – це оцінка, яка ґрунтується на гендерних упередженнях, а не на раціональному знанні. В іспанській мові гендерні стереотипи відрізняються від поняття *гендерна роль*, яке охоплює низку очікуваних норм поведінки для чоловіків і жінок. Гендерні стереотипи являють собою спрощені, схематизовані, емоційно забарвлені сталі образи поведінки чоловіків і жінок, які поширюються на всіх представників тієї або іншої спільноти.

3. Мотивуюча ознака основних номінацій чоловіка і жінки в іспанській мові – це гендерні стереотипи патріархальної свідомості, які відображають соціальну ієрархію і соціальні ролі членів патріархального суспільства. Чоловіки і жінки по-різному ставляться до мовної поведінки представників своєї і протилежної статі і по-різному оцінюють якості, що входять у мовні гендерні стереотипи.

4. Гендерна стереотипізація досягається за рахунок надання особам певної статі різних рис поведінки з подальшим їхнім закріпленням у мові і мовленні. Одні й ті ж самі моделі поведінки в суспільстві чоловіків і жінок оцінюються по-різному, що знаходить своє відображення в мові. На сьогоднішній день в іспаномовній

картині світу одним із найпоширеніших є стереотип маскулінності, який завжди містить позитивну конотацію.

5. В іспаномовній картині світу стереотипізовані уявлення про чоловіка як про голову своєї родини і про жінку як про покірну домогосподарку зазнали суттєвих змін, що знайшло своє відображення в появі великої кількості лексем у формі жіночого роду, які називають професії, що раніше вважалися суто чоловічими. Взаємопов'язані категорії *рід*, *стать* і *гендер* є експонентами лінгвістичного знання (рід) і позамовного знання (стать, гендер), що пояснює їхню неоднорідну репрезентацію і неоднакову роль у мові і комунікації.

6. В контексті мовленнєвих реалізацій розуміння нові поняття тлумачення терміна *гендерний стереотип* формуються за допомогою аналізу і систематизації класифікацій, які відображають різноманітність гендерних стереотипів в іспанській мові і факт їхньої еволюції. Актуалізація гендерних стереотипів веде до появи в словниковому складі іспанської мови гендерно нетолерантних дефініцій, фразеологізмів і сталих виразів.

7. Чоловіки і жінки по-різному ставляться до мовної поведінки представників своєї і протилежної статі і по-різному оцінюють якості, що входять у мовні гендерні стереотипи. Негативна оцінка жіночого образу в сучасній іспаномовній картині світу відіграє менш помітну роль. На даний момент в іспанській мові спостерігається суттєве збільшення лексем, які виражають позитивні якості і характеристики жіночої статі.

8. Іспанська мова не є сексистською. Суть мовного сексизму вбачаємо в дискримінації та приниженні людини за ознакою статі, що експліковано в іспанській мові й виявлено в активізації стилістично зниженої лексики. В сучасній іспанській мові функціонує низка помилкових вживань іменників з метою уникання мовного сексизму. Мовний сексизм знаходиться в інтерпретації повідомлення адресатом, а не в самій мові.

9. Сучасна іспанська мова відображає сталість мовних стереотипів, але разом із тим спостерігається їхнє поступове закономірне зникнення, яке обумовлюється соціокультурними чинниками. Характер існування декількох груп гендерних стереотипів, пов'язаних із маскулінністю / фемінністю, розподілом сімейних і професійних ролей чоловіків і жінок, а також специфікою змісту їхньої праці, виглядає помітно в сучасній іспанській мові, що слугує спростуванням міфів про вирішальні гендерні впливи комунікантів один на одного в процесі комунікативного акту.

Апробацію дисертації здійснено на 10 наукових конференціях, у тому числі на Міжнародній науковій конференції з філології і лінгвістики (Society for Cultural and Scientific progress in Central and Eastern Europe, Угорщина, Будапешт, 10 лютого 2014); на Міжнародній науковій конференції з філології і лінгвістики (Society for Cultural and Scientific progress in Central and Eastern Europe (Угорщина, Будапешт, 15 листопада 2014); на Міжнародній науковій конференції “Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми” (Інститут філології Київського національного

університету імені Тараса Шевченка 9 жовтня 2014); на Міжнародній науковій конференції з філології і лінгвістики (Society for Cultural and Scientific progress in Central and Eastern Europe (Угорщина, Будапешт, 15 січня 2015); на Міжнародній науковій конференції “Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту” (Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 8-10 квітня 2015); на міжнародній науково-практичній конференції «Мова та культура: сучасні аспекти співвідношення» (Одеський Міжнародний гуманітарний університет, 12 липня 2016).

Публікації. Основні положення й результати дослідження представлено в монографії та *двадцяти шести* одноосібних публікаціях, двадцять дві з яких – у фахових виданнях, затверджених МОН України, *чотири* – у закордонному виданні (Угорщина, Будапешт).

Структуру дисертації зумовлено її метою й завданнями. Робота складається з анотацій, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (394 найменувань, 94 із яких – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (30 найменувань), 3 додатків, 11 таблиць, 3 схем. Повний обсяг роботи становить 366 сторінок, із яких 316 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *Вступі* обґрунтовано вибір теми дослідження та його актуальність, сформульовано мету і завдання роботи, визначено об’єкт, предмет і методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, сформульовано положення, які виносяться на захист, зазначено апробацію дослідження.

У *першому розділі* «Гендерна картина світу і мовна особистість в лінгвістичних дослідженнях» здійснено огляд гендерних досліджень в сучасній вітчизняній і закордонній лінгвістиці, виокремлюються перспективи вивчення гендера в мові; розглядаються дискусійні і термінологічні особливості аналізу поняття статі в сучасній лінгвістиці, надається визначення поняття мовної картини світу. Картина світу характеризується змістовними і формальними властивостями. До змістовних властивостей картини світу можна віднести такі характеристики: картина світу містить риси людської суб’єктивності; картина світу несе в собі основні властивості світосприйняття людини, картина світу є космологічною і антропоморфічною одночасно; картина світу, безумовно, є достовірною для свого суб’єкта і вона являє собою діалектичну єдність статичності і динаміки, стабільності та мінливості, кінцевого і нескінченного. До формальних властивостей картини світу відносяться такі характеристики, як: картина світу є регулятивом широкої дії; картина світу є пластичною, рухливою, поліваріантною; картина світу має системний характер і є конкретною і цілісною. Мова є найважливішим способом формування та існування знань людини про світ. Людина, в процесі своєї діяльності відтворює об’єктивний світ і закріплює в словах результати пізнання. Сукупність

цих знань, відбитих у мовній формі, являє собою те, що має назву мовної картини світу.

В системі характерних для мови образів, стереотипів і символів відбивається і відтворюється світобачення, культурні установки і традиції того чи іншого народу. Важлива роль в цьому процесі належить фразеологічному фонду мови, оскільки саме в змісті його одиниць втілюється великий обсяг інформації, яка розкриває культурно-національний менталітет. Гендерні знання є частиною когнітивної картини світу, відображеної мовою в формі знаків. Гендер може знайти своє відображення в денотативному змісті одиниці мови тобто в наявності семи *стать*. В інших випадках відносини між мовними знаками та гендером можуть бути виражені опосередковано, наприклад, через сполучуваність з відповідними лексичними одиницями: *bonita (la mujer) / guapo (el hombre)*; асоціації по суміжності, коли мова йде про предмети, ознаки, що пов'язуються з представниками тієї чи іншої статі (*el pintalabios / el martillo*); види діяльності (*la azafata / el mecánico*), і через асоціації за подібністю, коли відбувається приписування стереотипних якостей мужності або жіночності (*fuera, tranquilidad, inteligencia – чоловіче, hermosura, debilidad – жіноче*). Опозиція *чоловік / жінка* ґрунтується на архетиповому біномі *маскулінне-фемінне*, і є складовою гендерної картини світу, яка в стародавній картині світу була не лише відображенням біологічних відмінностей, але й семіотичним виразом цілої групи соціальних опозицій: екзогамії, диференціації господарських ролей і професій, релігійно-ритуальних сфер в родині і в колективі, гендерного закріплення ритуалів. Гендерна картина світу – це соціокультурний феномен, що являє собою впорядковану, в певній мірі несуперечливу і внутрішньо зв'язну сукупність існуючих у свідомості особистості і суспільства соціокультурних орієнтацій, цінностей, ідеалів, стереотипів в яких знаходиться відображення диференціація статей. Гендерна картина світу містить в собі ціннісне ставлення до соціокультурних особливостей статей, що слугує основою оцінки положення жінки і чоловіки в світі. При дослідженні гендерної картини світу слід враховувати низку важливих складових: культурологічну (символи, традиції, та ін.), нормативну, в яку входять релігійні, правові, політичні системи і соціальну, яка складається із різних соціальних груп, в яких, власне, і відбувається гендерна ідентифікація особистості.

Саме з андроцентричним уявленням, властивим патріархальній картині світу, пов'язаний, наприклад, гендерно стереотипізований і прагматично маркований образ жінки-ведьмачки *la bruja*. Це слово дуже активно використовувалося як позначення не тільки знахарки або відьми, але й будь-якого злого жіночого духу взагалі. Так, через номінацію негативних денотатів в мовній картині світу стародавньої людини есплікувалась гендерна складова її світогляду і стереотипізоване ставлення до жінки як девіації.

Результатом відображення в свідомості індивіда фрагмента мовно картини світу є стереотип. Під гендерними стереотипами розуміємо пресуппозиції і думки про якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей, обумовлені культурою і соціумом (А.В. Кириліна). Гендерні стереотипи як особливий різновид

стереотипів, що володіє ознаками універсальності і лінгвокультурної специфічності, репрезентується в різних типах семіотичних систем, однак найбільш повно відбиваються і фіксуються в мові (К.С. Гриценко). Деякі фрагменти мовної картини світу довше зберігають архетипові уявлення про світобудову. До цих уявлень відноситься більшість гендерних стереотипів, генезис та існування яких зумовлені найдавнішими пластами людської свідомості.

Архетипові поняття *чоловік* і *жінка* є універсальними і представлені в кожній мові: вони характеризують біологічне і розподілення людей за статевою ознакою. Але в різних лінгвокультурах вони мають різні принципи лексичної вербалізації. В ході аналізу семантичних і прагматичних трансформацій лексем в іспанській мові були отримані результати, які підтверджують гіпотезу про вплив соціокультурних змін в іспаномовних картинах світу на еволюцію гендерних стереотипів. В іспанській мові вже історично закріплений первинний статус чоловіка стосовно до жінки: внутрішні форми понять *hombre* /*mujer* містять в собі патріархальні гендерні стереотипи. Лексема *hombre* походить від латинського *homo* (людина, чоловік); має лексичне значення, як чоловік і називає в іспанській мові всіх представників людського роду без поділу на біологічні статі. Тим самим експлікує один з основних гендерних стереотипів універсальної архаїчної картини світу: людиною може бути виключно чоловік. Якщо слово *hombre* в іспанській мові являє собою вершинну основу словоуворюючої парадигми і перекладається як *чоловік* і *людина*, то слово *mujer* містить в собі більш вузьке значення: *жінка* або *дружина*. Слово *hombre* вже вказує на певний статус. Сема *чоловіча стать* є присутньою практично в усіх словоформах *hombre*, і також ускладнена певними негативними параметричними семами: лексеми синонімічного ряду: *hombracho*, *hombretón*, *hombrón*, *hombrote* тощо.

Однак саме семи *чоловіча стать* і відмінні чоловічі якості характеру є диференційними в структурі лексичної одиниці *hombre*, і вони визначають значення його прямих дериватів: *hombria*, *hombredad*, *hombradia*, *hombrada*. Найповніше обсяг значення передають лексеми *hombria* і *hombredad*. В цьому випадку, незважаючи на те, що іменник *hombre* використовується в сучасній іспанській мові і як гендерно нейтральна лексична одиниця, словоформи *hombria* і *hombredad*, зазвичай, означають якості, властиві чоловічій статі. В іспанській мові домінують семи поняття *hombre* передаються по словотворчим ланцюгам, в кожному з яких зберігається узуальна конотативна схема позитивної оцінки і можлива реалізація гендерного маскулінного стереотипу.

Лексема *mujer* також має подвійне значення: жінка, подруга чоловіка, але на відміну від лексеми *hombre* не має значення *людина*. Іменник *hembra* – це істота жіночої статі, жіноча особина (про рослину), самка (про тварину). Стосовно жінки в певних випадках ця лексема вживається у вульгарному значенні: *Esa hembra es mala* (негативна конотація). Таким чином, в іспанській мові наявне ввічливе ставлення в референції до чоловічої статі і досить нейтральне або навіть негативне до жіночої статі. Крім того, у деяких країнах Латинської Америки, зокрема в Мексиці і на

сьогодення залишається ввічлива форма звертання *Usted* як по відношенню як до чоловіка, так і до дитини чоловічої статі. Але цього не існує по відношенню до жінки і дівчинки.

Досліджуючи гендерну проблематику іспаномовних картин світу, слід враховувати їхню варіативність оскільки культура Іспанії і Латинської Америки суттєво розрізняються між собою. Тому, цілком логічно стверджувати, що ці відмінності існують і в гендерному плані. Для латиноамериканської картини світу характерна синонімія понять *hombre* і *macho*. Мачизм – це особливий вид маскулінності, культ сили і мужності [Фирсова]. Його загальні риси містять у собі такі обов'язкові якості, як загострене почуття особистої гідності, прагнення до поваги в суспільстві і лідерство. Але мачизм в Латинській Америці, на відміну від Іспанії, має свої відмінні риси, серед яких презирство до смерті (зокрема в Мексиці і Чілі), жорстокість, відношення жо жінки як до рабині для сексуальних втіх. Риси комунікативної поведінки латиноамериканського чоловіка знайшли своє відображення в мові шляхом розширення синонімічного ряду лексичної одиниці *mujer*, що підкреслює вторинну роль латиноамериканської жінки в минулі часи: *mina*, *yegua* (Аргентина), *lola* (Чілі), *jeva* (Мексика).

Дослідження складу сучасної іспанської мови з урахуванням гендерного чинника дозволило з іншого боку проаналізувати такі складові картини світу як *фемінність/маскулінність*. Дослідження продемонструвало, що в сучасній іспанській мові відбувається нейтралізація негативної оцінки репрезентації жіночої статі в гендерних стереотипах. Найбільших змін зазнали стереотипи, які пов'язані з соціальною сферою життя жінки, оскільки вона стає більш незалежною і впевненою в собі. Разом з цим, стереотипізовані уявлення стосовно жінок як покірних домогосподарок все ще залишаються актуальними особливо для країн Латинської Америки, що досліджувались в даній роботі, але вже не є домінантними. Глибинні причини зберігання подібних гендерних стереотипів – це, перш за все, неспівпадіння між когнітивною і мовною картинами світу, і діалектична природа співвідношення константності мови та її трансформацій.

У **другому розділі «Засоби вираження та особливості функціонування гендерних стереотипів в іспаномовних картинах світу»** надається аналіз динаміки змін гендерних стереотипів, за допомогою якого стає можливим отримати дані про їхнє поступове згасання в сучасній іспанській мові. На цьому етапі дослідження за допомогою систематизації різних підходів в вітчизняній і закордонній лінгвістиці відбудовується специфіка вираження гендерних стереотипів і формується важлива ідея для всієї роботи про важливу роль, яку вони відіграють в свідомості людини. Шляхи дослідження гендерних змін, які відбуваються в іспаномовних картинах світу залежать від структури самих стереотипів: отриманих знань людини, які мають різні джерела формування, що зумовлює їхнє різноманіття. Стереотипи як елементи ментального світу слугують джерелом формування когнітивних уявлень людини про оточуючий світ (Дж. Лакофф). У випадку з гендерно маркованими когнітивними одиницями *чоловік/жінка* саме гендерні

стереотипи узагальнюють емоційно забарвлені судження про типових носіїв того або іншого гендера (В. А. Єфремов). При цьому гендерний стереотип не співпадає з ідеальним уявленням про той або інший елемент дійсності (прототип) і відтворює специфіку мовної картини світу. Стереотипи сприяють збереженню традиційної для соціуму системи світогляду.

Аналіз досліджуваного матеріалу демонструє практичну відсутність експліцитного відображення гендерних стереотипів, мінливість культурної репрезентації статі та її пряму залежність від позамовних чинників. В випадках, де все ж таки вони мають місце превалюють лексеми, які номінують осіб не лише згідно їхньої статевої належності, але й лексеми, які також поєднують визначення за професією і зі статевою належністю: *doctor-doctora, abogado-abogada, juez-jueza*.

Спостерігається зменшення кількості лексичних одиниць: *el hombre, el caballero, el varón, la mujer*, в зв'язку з чим послаблюються такі гендерні стереотипи: жінка – сексуальний об'єкт, культ ідеальної фігури і молодості; чоловік – заможність, впевненість, соціальна активність. Гендерні стереотипи, які були типові для архаїчних гендерних іспаномовних картин, такі як: жінка – жертва, чоловік – володар, споживач жіночої сексуальності, жінка – домогосподиня, головна роль жінки експлікується однією з найчастотніших реакцій – мати і втіха для чоловіка, майже відсутні. В деяких випадках відмічається певне протиставлення чоловічих якостей жіночим, але прикладів приписування чоловікові особливої важливості не відмічається.

Завдяки змінам, які відбулися в іспаномовному суспільстві, можна помітити появу значної кількості гендерно-нейтральної лексики в словниковому складі іспанської мови. Раніше відомий словотвірний компонент *el hombre* поступово замінюється на *la mujer*, де це можливо, або на знеособлений *la persona*. Всі зміни, що відбуваються в свідомості особистості знаходять пряме відображення в її мовній картині світу.

Сучасні публіцистичні тексти відображають масову свідомість і культуру, а також стійкі уявлення про маскулінне і фемінне. Дані уявлення закріплюються в мові за допомогою номінацій, які складаються із загальної ідеї суспільства про призначення чоловіка і жінки в певний період часу.

Розглядаючи сучасні періодичні видання іспанською мовою, можна виділити кілька загальних тематичних груп чоловічих і жіночих гендерних номінацій, які відображають сьгоднішні типи маскулінності і фемінності в іспаномовних картинах світу. До чоловічих гендерних номінацій, за нашим дослідженням, відносяться наступні тематичні групи: *el macho, el jefe, el metrosexual, el soltero*. Жіночі гендерні номінації включають такі групи як: *la mujer fatal, la mujer de negocios, la modelo, la ama de casa*. У періодичних виданнях, орієнтованих як на чоловічу, так і на жіночу аудиторію можна зустріти розділи, присвячені кожній з представленої тематичної групи:

- відносини: *el macho - la mujer fatal*. Залежно від соціальних установок конотація атрибутивних ознак, що входять в поле денотат буде варіюватися від

позитивного до негативного. Сьогодні ця атрибутивна група має виключно позитивну конотацію.

- кар'єра: *el jefe - la mujer de negocios*. Ця група є прямим продовженням гендерно-тематичної *el macho - la mujer fatal*. Цей зв'язок характеризується наявністю в іспаномовному суспільстві змін, пов'язаних з сучасним часом. На сьогоднішній день кар'єра однаково важлива як для жінки, так і для чоловіка. Концепція будь-якого періодичного видання розрахована на читацьку аудиторію, яка зацікавлена в успіху. Для досліджуваних текстів періодичних видань характерна позитивна атрибутивна оцінка цієї пари.

- мода: *el metrosexual - la modelo*. Ця пара в сучасних іспаномовних текстах періодичних видань використовується для номінації осіб, які не лише активно слідують законам моди, але й мають високі інтелектуальні здібності, піклуються про свою зовнішність і зацікавлені в успішному кар'єрному рості.

- побут: *el soltero- la ama de casa*. Ця група знаходить свій прояв у розділах періодичних видань, які присвячені побуту і кулінарії. На сьогоднішній день здатність чоловіка приготувати страву стала новим стереотипом, який знайшов своє місце поряд зі стереотипом: жінка-домогосподиня. Розглядаючи чоловіка з даної позиції соціального стереотипованого уявлення можна виділити такі позитивні атрибутивні ознаки як: *talentoso, capable, exitoso*.

Кількість гендерних стереотипів, які демонструють надмірну емоційність, обмеженість, капризність жіночого характеру, що часто зустрічаються при аналізі старих загадок, прислів'їв суттєво зменшується в сучасний час:

La mujer debe gobernar la casa, y el marido la caja.

La mujer en soledad, piensa sólo en la maldad.

Y así cada día de la semana: martes – tender; miércoles – coser; jueves – planchar; viernes – barrer; sábado – cocinar y domingo – rezar.

Як свідчить матеріал, використання лексем, які визначають родинні зв'язки превалює як по відношенню до жінок, так і до чоловіків і складає 70% з досліджуваного матеріалу, що свідчить про важливість родини і незмінність певних цінностей для іспаномовного соціуму. Також має місце паралелізм у відображенні в іспанській мові чоловічих і жіночих якостей. Він стосується емоційності і чіткого прояву особистісних якостей, що властиве текстам сучасних періодичних видань, і спрямований на поляризацію фемінних і маскулінних гендерних стереотипів у співвідношенні до тілесної сфери.

В прислів'ях і загадках ініціальна позиція властива різним лексемам: якщо для досліджуваних країн Латинської Америки (Мексика, Чілі, Аргентина) серед ініціальних компонентів моделей найбільш частотними є лексеми, що номінують чоловіка виключно з позитивною конотацією, то для Іспанії в ініціальній позиції превалюють лексеми, що позитивно номінують жінку, а чоловікові відводиться вторинна роль. Наприклад: Латинська Америка:

Todos los hombres tienen una mujer en el pensamiento; los casados, además, tienen otra en casa (<http://www.proverbias.net/refranes.asp>.)

Todos los hombres tienen una mujer en el pensamiento; los casados, además, tienen otra en casa (<http://www.proverbia.net/refranes.asp>.)

Іспанія:

Cuando el hombre es celoso, molesta; cuando no lo es, irrita (<http://www.proverbia.net/refranes.asp>.)

Más vale feo y bueno que guapo y perverso (<http://www.proverbia.net/refranes.asp>.)

Аналіз когнітивних та лінгвокультурологічних особливостей гендерних стереотипів дозволяє зробити наступні висновки: народна традиція Іспанії, яка відображена в прислів'ях і загадках демонструє важливе значення жінки, порівнює її позитивну поведінку з негативною діяльністю або бездіяльністю чоловіка, акцентує розбіжності в способі дії головних гендерних суб'єктів як демонстрацію їхніх розбіжностей. Аналіз матеріалу свідчить про існування культу матері і родини. Жінка визначається як господиня і поважна мати. Тому, вважаємо, що хоча в прислів'ях і загадках Іспанії відображена так звана *чоловіча* картина світу, це не означає, що в них відсутній позитивний образ жінки. В досліджуваних країнах Латинської Америки (Мексика, Чілі, Аргентина) навпаки спостерігається скоріше критичне відношення до жіночих якостей, акцентується увага на відмінностях поведінки між чоловіками і жінками, де чоловік зображується як господар і голова родини, а жінка як вторинна істота, яка повністю підкорена своєму володарю.

Глибинні причини зберігання гендерних стереотипів полягають в неспівпадінні між когнітивною і мовною картинами світу і в самій діалектичній природі співвідношення констант і трансформацій в мові. Стереотипні уявлення про іспанську жінку, що стосуються соціальної сфери її життя, зазнали певних змін, оскільки соціальні процеси, що проходять в сучасному суспільстві, відтворюються в мові. Так, наприклад, в іспаномовному суспільстві змінилося ставлення до шлюбу: якщо раніше незаміжня дівчина була ганьбою для її сім'ї, а розлучення розглядался суспільством як порок, то на сьогоднішній день відбувається пом'якшення негативної оцінки, або навіть її нейтралізація. Таким чином, ці приклади ще раз підтверджують роль позамовних чинників на формування образу сучасної жінки іспаномовного суспільства.

У третьому розділі «Зміни в лексичному складі іспанської мови з огляду на гендерний чинник» йдеться про те, що в сучасній іспанській мові відбувається процес трансформації стереотипів: в суспільстві стрімко змінюються поведінкові і соціальні ролі. Аналіз мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок, яка відрізняється за вибором лексичних одиниць, тих або інших частин мови, стилістичних прийомів і синтаксичних структур підтверджує цей факт, що дає можливим припустити, що граматичний рід іменників впливає на сприйняття і активізує у свідомості фрейми, які пов'язані з біологічною статтю і беруть участь у формуванні нових позитивних або негативних конотацій (Р.Якобсон). З соціокультурними змінами, а також з наявністю феміністської критики мови пов'язана і така особливість, як збільшення некодифікованих номінацій осіб жіночої статі за професією, спеціальністю, посадою і т.д., похідних від іменників чоловічого роду типу *la doctora en letras, la primera*

ministro та ін. Відсутність в літературній мові подібних номінацій осіб жіночої статі при наявності номінацій чоловічого роду розглядається представниками феміністських кіл як прояв мовного сексизму і вимагає, на їхню думку, усунення у вигляді створення будь-якими можливими словотворчими способами паралельних форм – так званих феміністських неологізмів. Граматичний рід представлений на широкому тлі гендерної проблематики. Такий підхід дає можливість, не відриваючись від мовних фактів, але і не обмежуючись ними, пояснити особливості використання граматичних форм роду іспанської мови.

Цей підхід, який обґрунтований, на нашу думку, лише науковою модою, а не реальною потребою мови, призводить до появи спеціальних словників і списків слів в граматичних довідниках, що рекомендують до вживання, наприклад, такі лексеми, як:

la pilotesa, la choferesa, la alcaldesa, la presidenta, la agente, la soldado, la coronela, la mujer bombero, la mujer bombera la minero, la mayordoma, la guardia, la intendanta, la cirujano de guardia, la fiscal.

Причина збільшення кількості подібних лексем знаходиться, на нашу думку, в не вірному розділенні понять *граматичний рід* і *біологічна стать* оскільки в номінації чоловічого роду типу *mayordomo* не містять жодних маркерів їхньої віднесеності до сутто чоловічого світу, а вживання лексичної одиниці в гендерно нейтральному контексті зовсім не свідчить про те, що мова йдеться виключно про мажордома чоловічої статі.

Такі лексеми не мають жодного відношення до гендерної стратифікації суспільства: мажордом, охоронець або солдат можуть бути як чоловіком, так і жінкою в сучасному світі. Отже, вважаємо за необхідне зазначити, що немає необхідності включати більшу частину подібних новоутворених лексем в лексикографічні корпуси, оскільки це створює ілюзію їхньої кодифікації, а значить, дозволу до вживання.

В цьому дослідженні запропоновано класифікацію іменників іспанської мови, які виражають людину за професійною ознакою і демонструють, на нашу думку, гендерну рівність в сучасному іспаномовному соціумі. До першої групи, згідно нашого дослідження, належать іменники і субстантивовані прикметники, які виражають різний граматичний рід шляхом гендерних граматичних змін. Лише в даній обмеженій групі демонструється відповідність між родом і статтю: *vasallo / vasalla*. У цьому випадку, граматичний рід не відіграє містить інформацію стосовно гендерної належності особи, про яку йдеться. Таким чином, відмінною рисою іменників першої групи є те, що в них зміна роду відповідає зміні в закінченні іменника. Різниця в граматичному роді іменників сприяє створенню особистих форм, які є відмінними від форм чоловічого і жіночого родів від: *huésped, patrón, oficial, jefe, monje, sirviente, ministro, asistente, juez* та ін. В сучасній іспанській мові вони утворили жіночі форми: *huésped, patrona, oficiala, jefa, monja, sirvienta, ministra, asistenta, jueza* та ін.

До другої групи належать іменники чоловічого і жіночого роду шляхом їхньої зміни, яка відбувається в артиклях та прикметниках та займенниках (*este, varios, algunos, muchos, nuestro, todos*, та ін.). Наприклад:

Este miembro / esta miembro; muchos de aquellos juristas / muchas de aquellas juristas; pocos consejeros / pocas consejeras; este mismo colega / esta misma colega.

До цієї групи входять іменники, які в своїй більшості, мають закінчення *-nte*. У цьому випадку суфікс тяжіє до непродуктивності, оскільки, за винятком *el presidente / la presidenta*, зазвичай виражає соціально субординаційні посади і навіть припускає архаїчну інтерпретацію значення *la esposa de*. У будь-якому випадку утворення жіночого роду *-nta* провокують певну соціальну стигматизацію. До цієї групи належать, наприклад, такі іменники на *-nte / -nta*:

el asistente / la asistenta; el cliente / la clienta; el dependiente / la dependienta.

Також іменники другої групи в сучасній іспанській мові створюють нові форми: *el / la agente; el / la comerciante; el / la ayudante.*

До третьої групи належать апелятиви, які виражають статеві розбіжності за допомогою різних лексичних одиниць і які на сьогоднішній день отримали нове значення. Якщо раніше вони асоціювались у культурно-соціальному аспекті єдиною лексичною парою з точки зору мовця і виражали осіб, які є представниками виключно гетеросексуальних пар, наприклад: *los padres: el padre, la madre; los padrinos: el padrino, la padrina*, то певні феміністські кола наполягають на тому, що це трактування прагматично невірним, оскільки має відношення виключно до представників чоловічої статі. В такому випадку, наприклад, фраза *los padres de Juan* буде мати відношення виключно до батьків і родичів чоловічої статі.

Слід зазначити, що, на нашу думку, іменники чоловічого роду в множині третьої групи і виражають єдині гетеросексуальні лексичні пари, не приймають жодного типу прагматичного обмеження в даній змішаній інтерпретації. Тому вираз, подібний до *Asociación de padres separados* є прагматично невірним, оскільки має відношення виключно до представників чоловічої статі.

До четвертої групи належать іменники іспанської мови, яким притаманні такі властивості:

1. Семантичні: іменники даної групи визначають осіб, які за біологічними, соціальними або культурними ознаками належать до однієї статі, чи то жінка чи чоловік, незважаючи на той факт, що сучасна позамова реальність дозволяє приймати статеву варіативність. Іменники даної групи визначають професії, посади, діяльність, які традиційно пов'язані з особистою статевою належністю: *cura, minero*.
2. Формальні: згідно з нашим дослідженням, цей клас іменників іспанської мови є незмінним: він не приймає жодного типу варіативностей, ні в лексемі, ні в морфемі граматичного роду, ні, що є цілком логічним, в узгодженні з артиклями, означеннями або прикметниками, незважаючи на те, що вони визначають живу істоту, яка диференційована за статевими ознаками: *el párroco, la pitonisa* та ру. Прагматичні: іменники даної групи мають певну

автономію відповідно до комунікативного контексту, оскільки як в однині, так і в множині визначають людину або групу людей однієї і тієї ж соціально ідентифікованої статі. Таким чином, вони не можуть інтерпретуватися як змішані групи:

Todos los tenores.
Algunas de las matronas de hospital.
Uno de los frailes de convento.

3. Особа, яка визначена іменником цієї групи (*obispo, nordiza*), ідентифікується за своєю статтю з релевантною формою, на відміну від іменників групи попередніх груп, в яких статева ідентифікація є іррелевантною (*persona*):

Uno de cada tres obispos.

Крім іменників, зазначених вище, до цієї групи належать інші лексичні одиниці, такі, як: *azafata, obispa, carabina, chamana, currinche, diaconisa, monarca, patriarca, rabina, sacerdotia*, та ін.

Іменники п'ятої групи визначають осіб обох статей незалежно від роду лексичної одиниці: *bebé, víctima*.

Формально, іменники цієї групи можуть бути як у чоловічому роді, так і в жіночому. В нашій роботі ми визначаємо два підкласи даної групи:

1. Іменники групи *unisex* чоловічого роду:

el antípoda, el ídolo, el mamarracho, el particular, el personaje, el prójimo, el ser humano, el sujeto, el vástago, та ін.

Як свідчить матеріал, вживання лексеми *hombre* у значенні *жива істота* вже є менш частотним в сучасних іспаномовних картинах світу. В багатьох випадках вона замінюється на більш нейтральні лексеми такі, як: *el ser humano, la persona*.

2. Іменники групи *unisex* жіночого роду:

la celebridad, la compañía, la estrella, la figura, la pareja, la visita, la tarabilla, та ін.

До цього підкласу належить гомогенна низка іменників, які вживаються у якості формального і почесного звернення до людини. Всі ці іменники належать до жіночого граматичного роду: наприклад: *Alteza, Majestad, Personalidad, Exelencia, Señoría* та ін. До цієї групи також відносяться загальні іменники, які в однині належать до гомогенної групи людей, незалежно від їхньої статі. Наприклад: *Abogacía, academia, agrupación, casta, claustro, clan, clase, clero, colectividad, comitiva, concurrencia, conjunto, dinastía, directiva, elenco, embajada, familia, gente, junta, jurado, linaje, mayoría, muchedumbre, nobleza, parlamento, profesorado, prole, pueblo, tribunal, tropa, voluntariado* та ін.

Таблиця

Біологічна стаття – граматичний рід

Типи персональної референції						
Формальна варіативність				Функціональна варіативність		
Класи особових іменників	Лексематична	Морфологічна	Синтагматична	Статева референція	Прагматична відповідність	Статева іррелевантність
<i>Перша група (el alumno, la alumna)</i>	-	+	+	+	-	-
<i>Друга група (el periodista, la periodista)</i>	-	-	+	+	-	-
<i>Третя група (el padre, la madre)</i>	+	-	+	+	+	-
<i>Четверта група (el cura, la odalisca)</i>	-	-	-	+	+	-
<i>П'ята група (el personaje, la persona)</i>	-	-	-	+	+	+

У таблиці, зазначеній вище, демонструються відмінності досліджених груп іменників іспанської мови.

Гендерні ідеали та гендерні стереотипи змінюються в межах однієї культури у зв'язку зі зміною соціально-історичних умов. Всі створені в патріархальному суспільстві мови відображають таку картину світу, в якій жінкам відводилась збиткова, другорядна, підпорядкована роль і нерідко приписувались негативні якості. Але, як свідчить матеріал, на сьогоднішній день відбуваються позитивні зміни в даному напрямку.

Ця класифікація демонструє той факт, що зв'язок між граматичним родом і біологічною статтю містить в собі, серед багатьох інших, наступні особливості:

1. Іменники іспанської мови, що називають особу, містяться у різних лінгвістичних категоріях відповідно не лише за формою (лексематичною, морфологічною або синтагматичною), але й також за своїм лексичним значенням, прагматичним значенням і когнітивними ознаками, розуміючи

останнє як здатність демонструвати статеvu ознаку референта як релевантну або як іррелевантну, неспецифічну і прототипову.

2. Рід, сам по собі, розуміється як формальна варіативність морфеми іменника, і не є єдиною лінгвістичною ознакою для визначення статі референта.

3. Для визначення статевої варіативності іспанська мова вдається до трьох різних механізмів:

а) зміна лексеми: іменники третьої групи;

б) зміна морфеми: іменники першої групи;

в) зміна узгодження: іменники другої групи.

За допомогою будь-якого з цих трьох ресурсів іменники мають можливість варіювання у роді, і це варіювання завжди буде вирішальним для визначення статі особи.

4. Формальна фемінізація іменника не є необхідною для визначення персональних референтів жіночої статі, оскільки у випадку іменників групи *ortosex* ця ознака може бути імпліцитною в лексичному значенні терміна. Іменники *la gestante*, *la lactante* не наслідують флексивну модель інших іменників з тими самими закінченнями: *presidente*, *presidenta*, оскільки мають таке значення, яке може вживатися виключно по відношенню до жінок.

Такий самий тиск існує серед іменників з закінченням на *-nte /-nta*, як у випадку з лексичною одиницею *la parturienta*, який прийшов на зміну *la parturiente*. Існують випадки, в яких визначені за граматичним чоловічим родом іменники виражають, хоча з пейоративним забарвленням, жінок: *el marimacho*, *el putón*, *el penco*. Вважаємо за доцільне зазначити, що іменникам першої групи таким як (*la*) *sanidad*, (*la*) *emenencia*, не вистачає референтів жіночого роду, оскільки вони вживаються виключно щодо Папи Римського, кардиналів та єпископів католицької церкви.

5. Відсутність формальної і прагматичної референції характеризує іменники п'ятої групи іспанської мови, які систематично зменшують іррелевантний характер статевої належності референта: *Estaba con una visita*.

Сексистський дискурс може визначатись і класифікуватись з огляду на зв'язок між релевантним та іррелевантним характером гендерної інформації у повідомленні і у вживанні гендерних граматичних маркерів.

Існує багато помилок у визначенні граматичного роду комунікантами, що веде до невірною тлумачення і непорозуміння. Немає чіткого розмежування понять *біологічна стать* (*hembra / varón*) і *граматичний рід* (*masculino / femenino*), або співвідношення граматичного роду з біологічною статтю, не беручи до уваги той факт, що існують поняття, що не мають належності до певного роду і які повинні його набути, але ніколи не були класифіковані і підпорядковані певній статі, що провокує семантичні помилки. В сучасній іспанській мові порушується принцип лінгвістичної економії, тому слід виважено вживати лексичні одиниці, які в якості

подвійно гендерних надлишково використовуються в таких словосполученнях, як: *los y las amigos y amigas, todos y todas, maestros y maestras* та ін.

Відбувається порушення через незнання правил узгодження в іспанській мові. Одне з них: два іменники різних родів вимагають вживання прикметника, який їх визначає в чоловічому роді множини: *niños y niñas traviesos*. Але ультрафеміністське вживання наполягає на своєму, також на нашу думку, невдалому варіанті: *niños y niñas traviesos y traviesas*.

Граматичний чоловічий рід належить до базового коду мови, а не до індивідуального використання комунікантами. В іспанській мові чоловічий рід є немаркованим терміном, і тому іменник *el niño* може визначати обидві статі, на відміну від іменника жіночого роду *la niña*, який визначає виключно жіночу стать.

Як свідчить матеріал дослідження, існують численні непорозуміння у використанні іменників для визначення граматичного роду: одна і та сама лексична одиниця вживається в одному моменті комунікації з визначенням роду, а в іншому – ні. Оскільки мовець не має в своїй свідомості цієї синтаксичної структури, це веде до подвоєнь; він може діяти під впливом моди, імітації, без лінгвістичної свідомості, під тиском, через намагання запобігти мачистському вживанню або, навпаки, протиставити себе феміністським течіям в мові.

Через дані течії існує загроза поширення подвійності в граматичному роді іменників в іспанській мові, що може привести до появи невинуватих форм, таких, як *amigos y amigas, arrimadores y arrimadoras, abogados y abogadas, enamorados y enamoradas, trabajadores y trabajadoras, locutores y locutoras, difuntos y difuntas* та ін.

Для сучасної іспанської мови є характерним зростання интенційно зумовленого вживання граматичних форм в зв'язку зі змінами, які відбуваються в свідомості носіїв мови. Категорія роду іменника в цьому відношенні особливо цікава, тому що в діячій накопичений великий розкид варіантів для вираження родових корелятивів. При цьому поєднання семантичних і синтаксичних компонентів робить саме категорію роду найбільш значущою для характеристики процесів, що відбуваються в мові.

У четвертому розділі «Гендерні аспекти комунікації в іспаномовних картинах світу і особливості їхніх змін в сучасному соціумі» досліджується прояв лінгвістичного сексизму в іспаномовних картинах світу. Під лінгвістичним сексизмом розуміємо статево дискримінацію мовними засобами. Втіленням лінгвістичного сексизму в іспанській мові та засобом історичної трансляції культурних установок народу-носія мови є прислів'я. В прислів'ях образ жінки презентується відповідно з соціальними і культурними переконаннями, які існують на момент їхнього виникнення. Прислів'я минулих часів встановлювали та розповсюджували ідеальний прототип жінки з урахуванням чоловічих побажань і потреб. Ця парадигма жінки об'єднує в собі такі стереотипні якості, як м'якість, покірність, слабкість, краса, жіночість:

A la mujer y a la cabra, sogá larga.

La mujer y la burra, cada día un zurra.

La mujer, como la escopeta, cargada y en un rincón.

Un hombre, una palabra, una mujer, un diccionario.

Ці стереотипні уявлення про роль жінки в суспільстві наклали відбиток на її впевненість в тому, що вона не зможе знайти чоловіка, створити родину і стати гарною господинею, якщо піде вчитися і отримувати освіту:

Mujer que sabe el latín, no encuentra el marido ni tiene buen fin.

Загальновідомим є твердження про те, що прислів'я, приказки, жарти є джерелом народної мудрості і взірцем, на якому повинне ґрунтуватися виховання індивіда. На нашу думку, вони є більше нормативним дискурсом, моделлю вираження думок, відчуттів і поведінки певного суспільства, які зараз зазнали суттєвих змін.

Загадка, через приховану гру провокує свідомість в бік андроцентризму не мовними засобами, а, в першу чергу, стереотипізованим ставленням суспільства. Слід додати, що вони пов'язані з певною парадоксальною ситуацією. В загадках шукають вирішення і відповіді на питання, що охоплюють широке коло етичних проблем, серед яких також і гендерні стереотипи та їхнє функціонування. Загадки містять в собі повідомлення, яке адресант і адресат розуміють інакше, ніж ми зазначали у випадках з прислів'ями і жартами, стосовно гендерних і андроцентричних стереотипів.

В останні декади відбувається проліферація таких стереотипів, які відображають андроцентричну, а іноді, навіть сексистську точку зору, але через їхнє вербальне відтворення адресатові надається пропозиція або її ідентифікації, або відкриття, при наявності.

Hay una jirafa grande y otra pequeña. La pequeña es hija de la grande, pero la grande no es la madre de la pequeña ¿Cómo puede ser?" (el padre).

Можлива мораль даної загадки: оскільки іменник *jirafa* граматично належить до жіночого роду для визначення тварин обох статей, можливість існування чоловічої статі в мові набуває розпливчастості.

В загадках та прислів'ях яскраво відображені важливі періоди і ступені розвитку іспаномовного суспільства. В сучасній іспанській мові завдяки процесу змін гендерних стереотипів, прислів'я і приказки також піддаються різного роду трансформаціям для їхньої актуалізації, забезпечення зв'язку з конкретною ситуацією, підвищення їх інформативності, оцінковості, експресивності, що також посилює їх вплив на адресата.

Але питання, пов'язані з теоретичним вивченням прислів'їв і приказок, а також з функціонуванням пословично-приказкових виразів в мові, ще дуже мало вивчені як у вітчизняній, так і в закордонній і вимагають проведення більш глибокого дослідження.

ВИСНОВКИ

Мова картина світу, яка в багатьох аспектах є похідною від когнітивної, знаходиться в постійній динаміці: ці зміни зумовлені цілою низкою соціокультурних факторів та іманентним законами розвитку мови. Незважаючи на загальну схожість уявлень про чоловіка і жінку в різних картинах світу, про що свідчать, наприклад, універсальні гендерні асиметрії та гендерні стереотипи, мовна свідомість представника іспаномовного соціуму відображає маскулінність і фемінність доволі специфічно.

Конструювання гендерної свідомості особистості відбувається через апеляцію до стереотипів. В своїй основі гендерні стереотипи є сталими і мають, перш за все, біологічні відмінності. Але вони переломлюються в суспільстві, що веде до того, що його відношення до чоловіків і жінок, і також взаємовідносини між ними часто визначаються не реальністю, а очікуваннями, які ґрунтуються на колективних уявленнях. Гендерний стереотип в даній роботі досліджується в трьох його різновидах: стереотипи маскулінності / фемінності; стереотипи, що відображають розподіл сімейних і професійних ролей; стереотипи, що стосуються специфіки змісту праці. Базовими гендерними стереотипами, які характеризують чоловіка в іспаномовній картині світу є такі:

- фізична сила. Цей стереотип відображає одну з базових ліній маскулінізації індивіда;

- мужність. Як свідчить матеріал, цей стереотип є другим за значимістю. Ідеальне уявлення про представника чоловічої статі відображає особливості об'єктивізації саме мовної картини світу, оскільки ні хлопчик, ні хлопець, ні старий не можуть виступати в ролі еталона мужності, хоча також відносяться до осіб чоловічої статі;

- вік. Типовий представник іспаномовного соціуму – це людина середнього віку. Цей параметр співвідноситься з таким важливим напрямком маскулінізації особистості, як дорослість: в патріархальному і сучасному суспільствах чоловік протиставлений дитині і стає повноцінним членом суспільства лише в період зрілості;

- соціальні ролі: чоловік, батько, воїн. Такий набір цілком відображає архетипічні уявлення про соціальні і гендерні ролі чоловіка традиційного суспільства, а також гендерні стереотипи, згідно з якими справжнім чоловіком стає тільки сімейна людина і воїн. Найбільш типовими маркерами стереотипу маскулінності в лексичному складі іспанської мови є ідентифікуючі і оцінні номінації, гендерно значущі алюзії і гендерні змісти. Феномен маскулінності в іспаномовній картині світу є широко експлікованим в іспанській мові, про що свідчить висока частотність вживань лексичних одиниць: *hombre, macho, chico, persona, ser humano* (два останніх в значенні чоловік);

- справжній чоловік-мачо. В цьому стереотипі фокусуються різноманітні варіації одного з найдавніших уявлень про особливе положення чоловіка і проявляється певний андроцентризм мови: уніфікованість понять людина і чоловік.

Чисельність випадків проявів універсальних гендерних маскулінних стереотипів свідчить про те, що незважаючи на зміни, які відбуваються в іспаномовному суспільстві, вони все ж ще відіграють важливу роль.

При цьому серед реакцій на стимул *el hombre* містяться не тільки гендерні стереотипи, але й елементи ідеального образу чоловіка, які групуються за наступними критеріями параметризації: зовнішня привабливість, культурний рівень, інтелектуальні здібності, соціальний статус, риси характеру.

Важливим доказом наявності в мовній свідомості цілісного простору маскулінність-фемінність є те, що стереотипи, зазначені вище, які є характерними для чоловіків, мають симетричні аналоги в структуруванні фемінності в іспаномовній картині світу.

Найбільш розповсюджені гендерні стереотипи стосовно жінок, за нашим дослідженням, є наступні:

- Краса. Цей стереотип не залежить від віку особи жіночої статі: жінка повинна бути красивою завжди інакше отримає соціальне негативне ставлення.

- Жіночність. Як і у випадку з стереотипізованими уявленнями про чоловіка, саме доросла іспаномовна жінка, а не дівчина або маленька дівчинка втілює традиційне уявлення про сукупність якостей, які входять до поняття жіночості;

- Соціальний статус. Як свідчить матеріал дослідження, найбільш важливою функцією жінки, яка формує основний напрямок визначення її образу в іспаномовній картині світу, вважається функція матері. Її друга за важливістю соціальна роль – це роль дружини. Аналіз матеріалу підтверджує існування в іспаномовній картині світу культу матері і родини. Хоча в паремійному фонді іспанської мови відображена *маскулінна* картина світу, це не означає що жінка виключена з нього.

На сьогоднішній день спостерігається формування нового гендерного стереотипу, що з'явився в мовній свідомості представника іспаномовного соціуму: *la mujer de negocios*.

Цей стереотип є єдиною згадкою про іншу соціальну функцію іспаномовної жінки, крім матері і дружини. Низька частка випадків демонстрації цього стереотипу пояснюється консервативною природою гендерних стереотипів, оскільки вони змінюються дуже повільно.

- Вік. На відміну від чоловіків, для жінки в іспаномовному соціумі, прототиповим віком є молодість.

- Фізична слабкість. Один з найпоширеніших стереотипів багатьох культур світу також притаманний і іспаномовній культурі. Цей параметр слабкості легко метафоризується і формує вже потужні гендерні стереотипи, пов'язані з духовною, моральною та іншими сферами життя представниці жіночої статі. Цей стереотип є

симетричним архетиповим уявленням про чоловіка як про сильну, моральну і мужню людину;

- Сексуальний об'єкт. Це найбільш сексистський гендерний фемінний стереотип: жінка як джерело сексуального задоволення чоловіка. На сьогоднішній день спостерігається повільне, але поступове згасання цього стереотипу.

Механізми конструювання гендерних стереотипів в іспанській мові демонструють зміни в її лексичному складі, які пов'язані з характерологічними особливостями даної мови, розвитком суспільства і культурними реаліями.

Облік всіх названих компонентів при дослідженні проблеми гендерних стереотипів дозволяє на сучасному етапі розвитку науки говорити не про біологічне поле, а про гендер як про соціокультурне поле. Таким чином, структурно і системно поняття *гендерний стереотип* відбивається в сукупності і взаємодії всіх компонентів, які його формують і розвивають.

Гендерні ролі, на відміну від гендерних стереотипів, постійно створюються і змінюються. Виконувати гендерні ролі означає бути соціально компетентною людиною і вписуватись в комунікативні практики, які є прийнятними в тій або іншій культурі.

Дослідження гендерної проблематики виявило зміни в маніфестації маскулінного і фемінного в культурі і мові іспаномовного соціуму. До загальної маніфестації відноситься, перш за все, поступове втрачання первинних позицій у відображенні в іспанській мові *маскулінної* картини світу. Серед специфічних ознак можна вважати те, що в гендерно маркованих фразеологізмах іберійської іспанської мови акцент робиться на сім'ю, родинне протиставлення чоловік - дружина, тоді як в латиноамериканській гендерній фразеології (Мексика, Чілі, Аргентина) акцентується власне гендерне протиставлення чоловік – жінка. Латиноамериканські гендерні стереотипи символізують, перш за все, гендерні і фізичні властивості людини, тоді як іберійські – соціальні, етнічні характеристики. Механізми конструювання гендерних стереотипів в іспанській мові демонструють зміни в її лексичному складі, які пов'язані з характерологічними особливостями даної мови, розвитком суспільства і культурними реаліями. Як свідчить матеріал, на сьогоднішній день поширюється вживання лексем жіночого роду, які визначають професії і посади, наприклад: *la jefa, la mujer de negocios*. Детермінативний підхід дозволив виявити особливості параметризації різновидів гендерних стереотипів чоловіків / чоловіків і жінок / жінок. Аналіз мовного матеріалу показав, що в сучасній іспанській мові реалізується тільки частина мовних гендерних стереотипів, які існують у свідомості носіїв іспанської мови і культури. В патріархальній іспанській іменники, що визначають чоловіків, які порушували моральні підвалини суспільства, не містили негативної конотації: *calzonasos, macho* і виражені синонімічною варіативністю їхніх підтипів: *calzonasos – no es hombre / maridazo / gurrumino / blandengue; Don Juan macho, verdadero hombre / Casanova / mujeriego / tenorio / amante / casador de corazones*. В сучасній іспаномовній картині світу вони вживаються з негативним значенням.

Аналіз лексичного складу іспанської мови продемонстрував, що раніше жінка частіше, ніж чоловік сприймалася як об'єкт зовнішніх дій або рішень. Чоловік в іспанській мові був представлений як суб'єкт, який вирішував або впливав на оточуючі реалії. Але ця асиметрія зазнала суттєвих змін в сучасному суспільстві, що знайшло своє вираження в мові. Дані репрезентації відбудовуються за рахунок вербальних і невербальних форм.

Як свідчить досліджений матеріал, існує симетрична презентація обох статей в публіцистичних текстах сучасної іспанської мови, хоча все ще зберігаються певні гендерні стереотипи, такі як представлення жінки-матері і чоловіка-кормильця родини. Став частіше з'являтися образ жінки, яка займається своїм професіональним зростом, хоча все ще сильними виявляються стереотиповані уявлення про берегиню родини і піклувальницю за дітьми і чоловіком. Численні тести періодичних видань, які відносяться до галузі моди і краси свідчать про те, що на сьогоднішній день все ще зберігається тенденція представлення жінки як емоційної нервової істоти, яка може піти на страждання заради краси і схвали чоловіка. Чоловік демонструється як рішучий, заможний представник суспільства, який цікавиться нерухомістю, високими технологіями і машинами. Але спостерігається нова тенденція: жінка поступово досягає гендерної рівності з чоловіком. Серед доказів цього можна відмітити значне зменшення в сучасних періодичних виданнях появи зображень оголеного жіночого тіла, сексистських анекдотів і рекламних повідомлень, спрямованих на приниження представниць жіночої статі. До мовних засобів об'єктивізації жінки в сучасній іспанській мові можна віднести синтаксичну організацію речень: представлення особи як суб'єкта або об'єкта дій; вживання безособових конструкцій, які відображають наявність представників обох статей: наприклад, замість *En aquellos tiempos el hombre vivía* поширюється вживання: *En aquellos tiempos se vivía*.

Найбільш типовими маркерами стереотипу маскулінності в лексичному складі іспанської мови є ідентифікуючі і оцінні номінації, гендерно значущі алюзії і гендерні змісти. Феномен маскулінності в іспаномовній картині світу є широко експлікованим в іспанській мові, про що свідчить висока частотність вживань лексичних одиниць: *hombre, macho, chico, persona, ser humano* (два останніх в значенні *чоловік*).

Сучасні іспаномовні картини світу характеризуються зміною стереотипованих уявлень про представників чоловічої статі як про лідерів родини і керівників на роботі. Цей факт підтверджує поява цілої низки лексем в словниковому складі іспанської мови, які називають професії і які раніше вважалися виключно чоловічими: *la abogada, la doctora, la alcaldesa, la editorialista, la embajadora, la ejecutiva, la jueza, la mánager, la negociante, la neonatóloga, la ministra, la obispa, la organizadora de congresos, la presidente*, та ін. В сучасних іспаномовних картинах світу спостерігається поступове зникнення стереотипа жінки як покірної домогосподині, що веде до формування образу, який є аналогічним чоловічому.

Як свідчить матеріал дослідження, форми жіночого роду іменників, що називають професії в іспанській мові, які раніше часто ототожнювались зі цивільним станом жінки, зараз все більше асоціюються з її посадою і професією.

Все ще існують термінологічні розбіжності між значенням назви професії в чоловічому роді та в жіночому, що відображається в різному стереотипизованому сприйнятті чоловіка і жінки, які займають однакові посади. Серед них можна виділити лексеми *secretario* і *asistente*, в яких чітко простежуються так звані дуальні прояви, оскільки ці лексеми жіночого роду мають відношення до інших професій з менш престижним колом обов'язків у порівнянні з лексемами чоловічого роду. Ці дані свідчать про те, що між вживанням в якості загальних іменників в формах чоловічого та жіночого роду все ще існує певна асиметрія. Коріння мовного сексизму знаходиться саме в тому, яким чином адресант інтерпретує повідомлення адресата. Випадки, при яких адресант помилково ототожнює граматичний рід зі статевою належністю є наслідками патріархальної культури.

Гендерні асиметрії можуть бути нейтралізовані шляхом пригнічення низки гендерних стереотипів, виключення з текстів лексичних одиниць, які відображають екзистенціональні особливості людини, збільшення кількості вживання загальних іменників. Аналіз текстів сучасних іспаномовних публіцистичних видань продемонстрував не велику кількість гендерних стереотипів та їхню низьку поляризацію. Також зафіксовано, що актуалізація гендерних стереотипів в часі щільно пов'язана з соціальною ситуацією і не завжди може розглядатися як природня, а не штучна, спричиняючи в певних випадках перлокутивні ефекти.

До основних результатів дослідження відноситься розробка теоретичної концепції мовного відображення гендерних стереотипів і моделей їхнього лінгвістичного опису в іспаномовній картині світу, створення класифікації іменників іспанської мови. За цією класифікацією іменники, які мають відношення суто до людини, були розподілені на п'ять груп, з врахуванням родової кореляції і враховуючи формальні і функціональні фактори, які пов'язані з комунікативним контекстом і з стереотипізованими уявленнями, що існують в іспаномовній картині світу.

Проведене дисертаційне дослідження продемонструвало актуальність заявленої проблематики, підтвердило висунуту гіпотезу і показало значущість і перспективність вивчення особливостей функціонування гендерних стереотипів в іспаномовній картині світу.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому аналізі прояву описаних гендерних стереотипів, закріплених в іспанській мові. Також вважаємо актуальними такі питання:

- аналіз лінгвістичних особливостей гендерних стереотипів в рекламних текстах іспаномовних періодичних видань;
- аналіз дискурсивних засобів формування і репрезентації гендерних стереотипів в комунікативній поведінці іспаномовного суспільства;

- дослідження функціонування гендерних стереотипів в іспаномовних текстах художніх творів.

Ґрунтуючись на результатах даної роботи, стає можливим подальше дослідження гендерних стереотипів як в іспаномовній картині світу, так і в галузі компаративістики, оскільки форма і склад гендерних стереотипів не є однорідними в різних культурах, а їхній взаємовплив при сучасному рівні активності міжкультурної комунікації є достатньо потужним, що може привести до зміни соціальних стереотипів, в тому числі і гендерних, які знайдуть своє відображення у мові.

Подальшої розробки вимагає дескрипція формальних ознак андроцентричності. Обчислення гендерних стереотипів, зафіксованих в іспанській мові, і їхнє дослідження переконує в їх детермінованості культурною традицією. Діахронічний підхід до матеріалу дослідження також дає підстави констатувати моделювання та маніпулювання гендерних стереотипів а також їхню динаміку в часі.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях:

I. Монографія

1. Андрійченко Ю. В. Функціонування гендерних стереотипів в іспаномовній картині світу. – К. : Освіта України, 2014. – 240 с.

II. Статті в наукових фахових виданнях, затверджених МОН України:

2. Андрійченко Ю. В. Гендерна маркованість одиниць мови // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2011. – Вип. 20. – С. 3–9.
3. Андрійченко Ю. В. Лінгво-прагматичні аспекти гендеру в іспанській мові // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2011. – Вип. 27. – С. 3-7.
4. Андрійченко Ю. В. Прояв маскулинності в іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2012. – Вип. 21. – С. 19-24.
5. Андрійченко Ю. В. Лінгвістичні проблеми естетичного сприйняття тексту художнього твору // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2012. – Вип. 22. – С. 3-8.
6. Андрійченко Ю. В. Стереотипи в дослідженні мови і гендеру // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2012. – Вип. 28. – С. 22-27.
7. Андрійченко Ю. В. Гендерні стереотипи в мові і мовленні // Мовні і концептуальні картини світу. 2012. – Вип. 38. – С. 24-29.
8. Андрійченко Ю. В. Мовні особливості вираження гендерномаркованих лексичних одиниць в текстах художніх творів латиноамериканських авторів // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2012. – Вип. 29. – С. 3-7.
9. Андрійченко Ю. В. Особливості трансформації іменників жіночого роду з огляду на гендерний фактор // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2012. – Вип. 23. – С. 3-8.

10. Андрійченко Ю. В. Мова і реальність: особливості категорії граматичного роду іменників групи *intrasex* авторів // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2013. – Вип.30. – С.3-7.
11. Андрійченко Ю. В. Особливості вираження мовного сексизму в іспанській мові // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – 2013. – Вип.31. – С.10-15.
12. Андрійченко Ю. В. Гендерні особливості групи іменників *heterosex* і *ortosex* в сучасній іспанській мові // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія. – 2013. – 1 (46). – С.36-39.
13. Андрійченко Ю. В. Особливості лінгвістичного сексизму в іспанських жартах, загадках, прислів'ях // Нова філологія. – Вип. 62. – С.118-122.
14. Андрійченко Ю. В. Лінгвістичний сексизм в іспанській мові // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2014. – Вип. 1102. – С.19-24.
15. Андрійченко Ю. В. Критерії визначення гендерної належності лексичних одиниць в сучасній іспанській мові // Нова філологія. – 2014. – Вип. 65. – С.91-96.
16. Андрійченко Ю. В. Особливості вираження на вербальному рівні гендерних стереотипів в сучасній іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2014. – Вип. 26. – С.3-8.
17. Андрійченко Ю. В. Іспаномовна гендерна картина світу: особливості і характерні риси // Проблеми семантики слова речення та тексту. – 2015. – Вип. 34. – С.77-81.
18. Андрійченко Ю. В. Гендерний стереотип: особливості формування і функціонування в іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2015. – Вип. 27. – С.14-21.
19. Андрійченко Ю. В. Особливості функціонування стереотипів маскуліності і фемінності в іспанській мові // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2015. – Вип. 28. – С.13-20.
20. Андрійченко Ю. В. Особливості прояву сексизму в іспанській мові // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Вип. 22. – С.74-77
21. Андрійченко Ю. В. Прагматична функція гендерних маркерів в іменниках іспанської мови I та II груп Іспаномовна гендерна картина світу: особливості і характерні риси // Проблеми семантики слова речення та тексту. – 2016. – Вип. 36. – С.13-19.
22. Андрійченко Ю. В. Антропоцентризм в іспанській мові: динаміка розвитку // Проблеми семантики слова речення та тексту. – 2016. – Вип. 37. – С.3-8.
23. Андрійченко Ю. В. Особливості взаємозв'язку між граматичним родом і гендером в іспаномовній комунікації // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2016. – Вип. 30. – С.13-19.

III. Статті в іноземних виданнях:

24. Андрійченко Ю. В. Гендерні розбіжності та стереотипи в матримоніальній лексиці іспанської мови // *Science and Education a new dimension. Philology.* – 2014. – Issue : 28. – P. 30-34.
25. Андрійченко Ю. В. Вираження фемінного і маскулінного на вербально-семантичному рівні в іспанській мові // *Science and Education a new dimension. Philology.* – 2014. – Issue : 34. – P.30-32.
26. Андрійченко Ю. В. Стереотипи маскулінності і фемінності в іспаномовному просторі // *Science and Education a new dimension. Philology.* – 2015. – Issue : 68. – P. 29-32.
27. Андрійченко Ю. В. Репрезентація фемінності в іспаномовних картинах світу // *Science and Education a new dimension. Philology.* – 2016. – Issue : 101. – P. 29-32.

АНОТАЦІЯ

Андрійченко Ю. В. Динаміка гендерних змін в іспаномовних картинах світу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.05 «романські мови» (035 – Філологія). – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню динаміки гендерних змін в іспаномовних картинах світу. Вивчення взаємодії мови та статі було викликано актуальною необхідністю дослідження нових тенденцій у розвитку мови, що виникли під впливом змін, які відбулися в соціальному житті людини в суспільстві під впливом різних культур. Гендерна проблематика стала одним із пріоритетних напрямів у сучасних наукових дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ століть, які вивчають людину та її взаємозв'язок із суспільством і навколишнім світом. Гендерні дослідження посіли вагоме місце у сучасній лінгвістиці, отримали статус самостійного лінгвістичного напрямку та потребують не лише розробки теоретичних концепцій, але й акумулювання та обробки великої кількості фактичного матеріалу.

Мовна картина світу – це результат об'єктивації концептуальної картини світу в мові, також існуючий в двох площинах: як частина лінгвоментального простору народу і як частина ментального світу конкретного індивіда. Деякі фрагменти мовної картини світу довше зберігають архетипічні уявлення про світобудову. Поняття *гендерний стереотип* встановлюється в результаті аналізу та інтерпретації феномену *стереотип*, тобто існуючих вже стереотипних уявлень з гендерною підставою в оточуючому мовну особистість історичному і соціокультурному просторі. Гендерна картина світу – це соціокультурний феномен, що являє собою впорядковану, в певній мірі несуперечливу і внутрішньо зв'язну сукупність існуючих у свідомості особистості і суспільства соціокультурних орієнтацій,

цінностей, ідеалів, стереотипів в яких знаходить відображення диференціація статей. Гендерна картина світу містить в собі ціннісне ставлення до соціокультурних особливостей статей, що слугує основою оцінки положення жінки і чоловіки в світі. Виникнення гендерних стереотипів пояснюється існуючими розбіжностями в чоловічих і жіночих соціальних ролях. Стереотипи як одиниці людської свідомості мають декілька функцій: когнітивну, афективну, соціальну, інтегративну, прагматичну і протекційну. З позиції мовної картини світу найбільш цікавою для дослідження є протекційна функція, оскільки стереотипи сприяють зберіганню традиційного світосприйняття для певного соціуму.

До основних результатів дослідження відноситься розробка теоретичної концепції мовного відображення гендерних стереотипів і моделей їхнього лінгвістичного опису в іспаномовних картинах світу, створення класифікації лексичних одиниць іспанської мови. За цією класифікацією іменники, які мають відношення суто до людини, були розподілені на п'ять груп, з врахуванням родової кореляції і враховуючи формальні і функціональні фактори, які пов'язані з комунікативним контекстом і з стереотипізованими уявленнями, що існують в іспаномовних картинах світу. До першої групи належать іменники і субстантивовані прикметники, які виражають різні роди шляхом гендерних граматичних змін. Лише в даній обмеженій групі демонструється відповідність між родом і статтю: *amo/ama*. До другої групи належать іменники обох родів за шляхом їхньої зміни, яка відбувається в артиклях і прикметниках та займенниках: *ese, varios, muchos, vuestro, mismos*, та ін. Третя група охоплює апелятиви, які виражають статеві розбіжності за допомогою різних лексичних одиниць: *el padrino, la madrina*. Іменники четвертої групи визначають осіб, які за біологічними, соціальними або культурними причинами належать до однієї статі, чи то жінка чи чоловік, незважаючи на той факт, що сучасна позамова реальність дозволяє приймати статево варіативність. Іменники даної групи визначають професії, посади, діяльність, які традиційно пов'язані з особистою статевою належністю: *cura*; також мають певну автономію відносно до комунікативного контексту, оскільки як в однині, так і в множині визначають людину або групу людей однієї і тієї соціально ідентифікованої статі. Іменники п'ятої групи, згідно нашого дослідження, визначають осіб обох статей не залежно від роду: *bebé, víctima*. Вони, за своєю формою і за узгодженням, є індиференційними у визначенні статевої належності, вживаються у відповідному граматичному роді. Формально, іменники цієї групи можуть бути як у чоловічому роді, так і в жіночому.

В мові граматичний рід слова змінює його лексичне значення. Наприклад, лексичні одиниці *la frente* у *el frente* або *el capital* і *la capital*. Граматичний рід, як це було продемонстровано раніше, також не може визначати рівноправність біологічних статей, оскільки мова змінюється, але ці зміни відбуваються повільно.

Встановлено, що гендерні асиметрії можуть бути певною мірою нейтралізовані за допомогою пригнічення цілої низки гендерних стереотипів,

виключення з текстів лексичних одиниць, що відображають екзистенційні параметри індивіда, підвищення частотності вживання загальних іменників.

Таким чином, проведене дисертаційне дослідження продемонструвало актуальність заявленої проблематики, підтвердило висунуту гіпотезу і показало значущість і перспективність вивчення особливостей динаміки гендерних змін в іспаномовних картинах світу.

Ключові слова: гендер, стереотип, гендерні стереотипи, мовна картина світу.

АННОТАЦІЯ

Андрійченко Ю.В. Динамика гендерных изменений в испаноязычных картинах мира. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук (доктора философии) по специальности 10.02.05 «романские языки» (035 – Филология) – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию динамики гендерных изменений в испаноязычных картинах мира. Изучение взаимодействия языка и пола было вызвано актуальной необходимостью исследования новых тенденций в развитии языка, возникших под влиянием изменений, которые произошли в социальной жизни человека в обществе под влиянием различных культур. Гендерная проблематика стала одним из приоритетных направлений в современных научных исследованиях конца XX - начала XXI веков, которые изучают человека и его взаимосвязь с обществом и окружающим миром. Гендерные исследования заняли важное место в современной лингвистике, получили статус самостоятельного лингвистического направления и нуждаются не только в разработке теоретических концепций, но и в аккумулировании и обработке большого количества фактического материала.

Языковая картина мира – это результат объективации концептуальной картины мира в языке, также существующий в двух плоскостях: как часть лингвоментального пространства народа и как часть ментального мира конкретного индивида. Некоторые фрагменты языковой картины мира дольше сохраняют архетипические представления о мироздании. Понятие *гендерный стереотип* устанавливается в результате анализа и интерпретации феномена *стереотип*, то есть существующих уже стереотипных представлений с гендерной основой в окружающем языковую личность историческом и социокультурном пространстве. Гендерная картина мира – это социокультурный феномен, представляющий собой упорядоченную, в определенной степени непротиворечивую и внутренне связную совокупность существующих в сознании личности и общества социокультурных ориентаций, ценностей, идеалов, стереотипов в которых находит отражение дифференциация статей. Гендерная картина мира содержит в себе ценностное отношение к социокультурным особенностям полов, служит основой оценки

положения женщины и мужчины в мире. Возникновение гендерных стереотипов объясняется существующими различиями в мужских и женских социальных ролях. Стереотипы как единицы сознания имеют несколько функций: когнитивную, аффективную, социальную, интегративную, прагматическую и протекционную. С позиции языковой картины мира наиболее интересной для исследования является протекционная функция, поскольку стереотипы способствуют сохранению традиционного мировосприятия для определенного социума.

К основным результатам исследования относится разработка теоретической концепции языкового отражения гендерных стереотипов и моделей их лингвистического описания в испаноязычных картинах мира, создание классификации лексических единиц испанского языка. По этой классификации существительные, имеющие отношение сугубо к человеку, были разделены на пять групп, с учетом родовой корреляции и формальных и функциональных факторов, связанные с коммуникативным контекстом и с стереотипизованными представлениями, которые существуют в испаноязычных картинах мира. К первой группе относятся существительные и субстантивированные прилагательные, выражающие различные рода путем гендерных грамматических изменений. Только в данной ограниченной группе демонстрируется соответствие между родом и полом: *amo / ama*. Ко второй группе относятся существительные обоих родов по пути их изменения, которая происходит в артиклях и прилагательных и местоимениях: *ese, varios, muchos, vuestro, mismos* и др. Третья группа охватывает апелативы, выражающие половые различия с помощью различных лексических единиц: *el padrino, la madrina*. Существительные четвертой группы определяют лиц, по биологическим, социальным или культурным факторам относятся к одному полу, будь то женщина или мужчина, несмотря на то, что современная внеязыковая реальность позволяет принимать половую вариативность. Существительные данной группы определяют профессии, должности, деятельность, традиционно связанные с половой принадлежностью: *cura*; также имеют определенную автономию по отношению к коммуникативному контексту, поскольку как в единственном, так и во множественном числе определяют человека или группу людей одного и того же социально идентифицированного пола. Существительные пятой группы, согласно нашему исследованию, определяют лиц обоих полов, независимо от рода: *bebé, víctima*. Они, по своей форме и по согласованию, являются индифференцированными в определении половой принадлежности, употребляются в соответствующем грамматическом роде. Формально, существительные этой группы могут быть как в мужском роде, так и в женском.

В языке грамматический род слова меняет его лексическое значение. Например, лексические единицы *la frente* и *el frente* или *el capital* и *la capital*. Грамматический род, как это было продемонстрировано ранее, также не может определять равноправие биологического пола, поскольку в языке происходят изменения, но эти процессы реализуются медленно.

Установлено, что гендерные асимметрии могут быть в определенной степени нейтрализованы с помощью подавления целого ряда гендерных стереотипов, среди которых исключение из текстов лексических единиц, отражающих экзистенциальные параметры индивида, повышения частотности употребления общих существительных.

Таким образом, проведенное диссертационное исследование продемонстрировало актуальность заявленной проблематики, подтвердило выдвинутую гипотезу и показало значимость и перспективность изучения особенностей динамики гендерных изменений в испаноязычных картинах мира.

Ключевые слова: гендер, стереотип, гендерные стереотипы, языковая картина мира.

ABSTRACT

Andriychenko Yu. V. Dynamics of gender changes in Hispanic world paintings. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

A thesis presented for a D. Sc. (Doctor degree) in Philology Studies. Research Specialisation: 10.02.05 – Romance Languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The dissertation is connected with the study of the dynamics of gender changes in Hispanic world pictures. The study of the language and gender interaction of was caused by the urgent need to study new trends in the language development that arose under the influence of changes occurred in a person's social life in the society under the influence of different cultures. Gender issues became one of the priority areas in modern scientific research at the end of the 20th and beginning of the 21st centuries that studied a person and his relationship with society and the world around him. Gender studies have taken an important place in modern linguistics, have received the status of an independent linguistic direction and do not need merely the development of theoretical concepts, but also the processing and accumulation of a large amount of factual material.

The analysis of gender studies in modern linguistics clearly demonstrates that only a small amount of work is deals with the cross-cultural research. There are practically no fundamental comprehensive studies of the systematization of the problem associated with the peculiarities of the manifestation of gender changes in the Spanish language. The processes of gender constructing are usually studied considering the nominative resources of the language; while the role of semiotic means and the deep (structural) mechanisms of language and discourse are taken into account to a less degree.

The relevance of this work is determined with its membership in one of the promising areas of androcentric study of the language of linguistic genderology. It is associated with the necessity of theoretical substantiating a certain number of problems that, in despite of the gender study intensive development do not have sufficient coverage. First of all, there is an insufficient development of methodological issues related to the role of language as a means of constructing the gender, and the embodiment of linguistic theories and methods in the study of this process. The research is carried out in line with

the cognitive-communicative paradigm and opens new opportunities for learning the language and gender. At the centre of all the theoretical postulates connected with the study of the key linguistic problem: language in man and man in language, there is a culture marked with national peculiarities. By them we mean the presence in the named units of the language of specific features that reflect (explicitly or implicitly) both linguistic (semantic, grammatical, stylistic) and extralinguistic (mainly social, cultural, psychological) factors inherent in the bearers of national-cultural communities, points view of the identification of national and cultural identity. Therefore, due to its wide territorial variation, a particular interest in the study is poly-national Spanish. To identify the national and cultural identity, we consider the modern Spanish language, in the lexical potential of which, in our opinion, the most vividly manifested gender-stereotyped language means marked with national and cultural specifications.

The general context of gender studies emphasizes the relevance of our work, in addition, the possibility of further developing the concept of the language picture of the world is observed in artistic, national cultural, social, emotional and other manifestations. This state of affairs is conditioned by the interest in analyzing and comparing the modern and archaic Hispanic language world pictures taking into account the gender factor. The formation of gender stereotypes is socially conditioned and has undergone significant changes, which is reflected in the language means of expression.

The scientific novelty of the research is that for the first time in the national Spanish studies the specification of the gender linguistic picture of the world is shown on the basis of universal and ethnocultural stereotypes inherent in Hispanic countries. The analysis of its functional units and structural subtypes is carried out. The features of gender-oriented vocabulary in Hispanic picture of the world are examined too. This work also revealed for the first time the special significance of gender stereotypes for generalization of ideas about a man and a woman, which play an important role both in the history of the development of the man's linguistic picture of the world and in the formation of the linguistic consciousness in general. In the worldview individual and society, different gender stereotypes, asymmetries and other gender-colored elements of human consciousness significantly influence the way people perceive reality, and therefore the study of the linguistic picture of the world in the gender paradigm acquires special significance.

The practical significance of the work is that the materials and results of the research can be used in teaching special courses and seminars on gender linguistics, communication strategies, linguoculturology, and further research on this topic.

At the present stage, gender is an important, but not the only parameter that participates in the construction of a person's social identity. By gender we mean a set of socially conditioned and socially significant aspects of the men's and women's behavior, including language, that are constructed and expressed within the particular society culture. The world picture is a system of images, knowledge, ideas about objects and phenomena of the particular person's surrounding world. The process of cognition influences greatly the formation of this system, since in cognitive anthropology is believed

that every person to have a different system of perception and thinking, and also language, traditions, nature, upbringing and other social factors affecting to a person.

The language picture of the world is the result of the objectification of the conceptual picture of the world in the language. It also exists in two planes: as a part of the linguistic space of the people and as a part of the mental world of a particular individual. Some fragments of the language picture of the world preserve the archetypal ideas of the universe longer. The concept of gender stereotype is established as a result of the analysis and interpretation of the stereotype phenomenon, that is, existing stereotyped ideas with a gender basis in the historical and sociocultural space surrounding the linguistic personality. The world's gender picture is a sociocultural phenomenon, which is ordered, to a certain extent, consistent and internally coherent set of sociocultural orientations, values, ideals, stereotypes in which the differentiation of articles is reflected. The world's gender picture contains a value attitude to the socio-cultural characteristics of the sexes, serves as a basis for assessing the women's and men's role in the world. The emergence of gender stereotypes is explained by the existence of differences in male and female social roles. Stereotypes as units of consciousness have several functions: cognitive, affective, social, integrative, pragmatic and protective. From the position of the world's language picture, the most interesting for research is the protective function, since stereotypes contribute to preserving the traditional world view for a particular society.

Mechanisms for constructing gender stereotypes in the Spanish language demonstrate changes in its lexical composition, related to the characterological features of the language and cultural realities. To date, the use of feminine tokens, for example: *la jefa*, *la mujer de negocios*, still contains a negative assessment with a potentially possible and contextually appropriate gender reference.

Determinative approach allowed us to identify the features of men's / men's and women's parametrization of gender stereotypes. Classifications, which are part of an array of texts that characterize modern discourse, served as a material for analysis. The synonymic variability of lexemes is socioculturally conditioned and actualized in different registers of the Spanish language and social groups, taking into account the precedent texts and names of women: *marimacho* / *modelo* / *hembra* / *zorra* / *feminista* and others.

It contains an extremely negative assessment of the way of life and behavior of these types of women who violate the moral foundations of society.

Unlike feminine nouns, masculine nouns that characterize the same model of man's behaviour do not contain negative connotations: *calzonasos*, *macho* are expressed by synonymous variability of their subtypes: Male: *calzonasos*: *maridazo* / *gurrumino* / *blandengue*; *Don Juan macho*, *verdadero hombre* / *Casanova* / *mujeriego* / *tenorio* / *amante* / *casador de corazones*.

In Spanish, the privileged status of a man with respect to a woman has been fixed historically: the internal forms of the concepts *hombre* / *mujer* contain patriarchal gender stereotypes.

The lexeme *hombre* besides the lexical meaning of the man also matters: a man and calls in Spanish all the representatives of the human race without a division into the

biological sex. Thereby explicates one of the main gender stereotypes universal archaic view of the world: a person can only be a man. If the word *el hombre* in Spanish is translated as a man and a man, the word *lamujer* bears a narrower meaning: a woman or wife. The word *hombre* already indicates a certain status. Sema male is present in almost all word forms *el hombre*, and also complicated by certain negative parametric semes: tokens synonymous row: *hombracho, hombretón, hombrón, hambrote, hombre bueno, hombre de armas, hombre de buenas letras, hombre de cabeza, hombre de ciencia, hombre de corazón, hombre de dinero, hombre de distinción, hombre de Estado*.

The lexical composition analysis of the Spanish language has shown that a woman more often than a man is perceived as an object of external influences or decisions. In Spanish a man is represented as a subject who decides or influences the surrounding realities. These representations are restored through verbal and non-verbal forms. To the linguistic means of objectifying a woman in modern Spanish, one can include the syntactic organization of sentences: the representation of a person as a subject or object of the action. The use of impersonal structures reflecting the presence of representatives of both sexes: for example, instead of *En aquellos tiempos el hombre vivía* there should be used: *En aquellos tiempos se vivía*.

The most typical markers of the stereotype of masculinity in the lexical composition of the English language are identifying and evaluative nominations, gender-relevant allusions and gender content. The phenomenon of masculinity in Hispanic world paintings is widely explicated in Spanish, as evidenced by the high frequency of use of lexical units: *hombre, macho, chico, persona, ser humano* (the last two words are used in the meaning of man).

As the material of the research shows, gender stereotypes, on the one hand, still retain their significance in modern Spanish society: in different chronological periods, motherhood, love, selflessness for women and strength for men remain important factors, are reflected in the language. The most constant was the maternal stereotype. On the other hand, there is a certain dynamics of gender stereotypes, which is connected with the historical and social changes that occur in society. Compared with past times, the positive traits attributed to women have increased. The conducted research does not give grounds to assert that among the stereotyped female features are intellectual insufficiency, talkativeness, nervousness and excessive emotionality. Great importance is given to the woman's intellectual abilities, her position in the society. Thus, the cultural representation of the sex is manipulated by accentuation of certain gender stereotypes in the discourse.

Modern Spanish-speaking pictures of the world are characterized by a change in the stereotypical notions of male representatives as leaders of the family and leaders at work. This fact confirms the emergence of a number of tokens in the vocabulary of the Spanish language, which referred to the profession and which have previously been exclusively male: *la abogada, la doctora, la alcaldesa, la editorialista, la electroterapeuta, la embajadora, la ejecutiva, la jueza, la mánager, la manufacturera, la marinera, la masajista, la mayordoma, la mecánica, la mecánógrafa, la microbióloga, la negociante, la*

neonatóloga, la ministra, la obispa, la organizadora de congresos, la paleontóloga, la parapsicóloga, la profesora la prefecta, la Presidente and others.

Based on our research, the forms of feminine nouns, calling the profession in the Spanish language, which had often been identified with the sex, now more and more associated with the woman's position and profession than with her gender.

The main results of the research include the development of the theoretical concept of language reflection of gender stereotypes and models of their linguistic description in Hispanic world pictures, the creation of a classification of lexical units of the Spanish language. According to this classification nouns pertaining exclusively to man were divided into five groups based on clan and the correlation of formal and functional factors related to the communicative context and stereotypic views that exist in the Spanish-speaking world picture. The first group includes nouns and substantivized adjectives, expressing various kinds through gender grammatical changes. Only in this limited group there is the correspondence between gender and gender demonstrated: *amo / ama*. The second group includes nouns where both kinds of ways to change which occurs in the first group and adjectives and pronouns: *ese, varios, muchos, vuestro, mismos*, etc. The third group covers apelyativy expressing sex differences using different lexical items: *el padrino, la madrina*. Nouns of the fourth group of persons determined by biological, social or cultural factors are of the same sex, be it a woman or a man, despite of the fact that today's extra-linguistic reality allows to accept sexual variation. Nouns of this group define professions, positions, activities traditionally associated with gender: *cura*; also have a certain autonomy in relation to the communicative context, because they both in the singular and in the plural define the person or group of people of the same socially identified gender. The nouns of the fifth group, according to our study, determine the persons of both sexes, regardless of gender: *bebé, víctima*. They, by their form and by agreement, are indifferent in the definition of gender, are used in the corresponding grammatical genus. Formally, the nouns of this group can be either in the masculine or in the feminine.

In the language, the grammatical genus of a word changes its lexical meaning. For example, lexical units *la frente* and *el frente* or *el capital* and *la capital*. Grammatical gender, as it has been demonstrated above, also cannot determine the equality of biological sex, because language changes occur, but these processes are implemented slowly.

It is found that gender asymmetry can be neutralized to some extent by suppressing a number of the gender stereotypes, including deletion of lexical units embodying existential individual parameters, increasing the frequency of using the common nouns.

Thus, our thesis research has demonstrated the relevance of the stated problems, it confirmed the hypothesis and showed the importance and prospects of studying the features of the dynamics of gender changes in the Hispanic world view.

Key words: gender, stereotype, gender stereotypes, language picture of the world.